

ความเห็นส่วนตัว
ของ นายบรรจงศักดิ์ วงศ์ปราชญ์ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

คำวินิจฉัยที่ ๑๓/๒๕๖๗

เรื่องพิจารณาที่ ๔/๒๕๖๗

วันที่ ๑๘ เดือน มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๗

ระหว่าง { ผู้ตรวจการแผ่นดิน ผู้ร้อง
ผู้ถูกร้อง

ผู้ตรวจการแผ่นดินเสนอเรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๓๑ (๑) ว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม หรือไม่

ผู้ตรวจการแผ่นดิน (ผู้ร้อง) เสนอเรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๓๑ (๑) ข้อเท็จจริงตามคำร้องและเอกสารประกอบคำร้อง สรุปได้ดังนี้

นายจิรัฏฐ์ รุ่งอุทัย ยื่นหนังสือร้องเรียนขอให้ผู้ร้องเสนอเรื่องพร้อมความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญ ว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง ซึ่งบัญญัติให้สามีสามารถเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาของตนไปในการทำงานชู้สาวก็ได้ แม้การล่วงเกินนั้นจะมีการแสดงตนโดยเปิดเผยหรือไม่ แต่ในกรณีที่ภริยาเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินสามีของตน ผู้ล่วงเกินจะต้องเป็นเพศหญิงเท่านั้น และต้องแสดงโดยเปิดเผยว่ามีความสัมพันธ์กับสามีของตนในการทำงานชู้สาวด้วย บทบัญญัติดังกล่าวเป็นการปฏิบัติต่อสิ่งซึ่งมีสาระสำคัญอย่างเดียวกันให้แตกต่างกัน ปฏิบัติต่อสามีและภริยาอย่างไม่เสมอกันในกฎหมาย เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ขัดต่อหลักความเสมอภาคชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม

ผู้ร้องมีความเห็นว่า รัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม บัญญัติรับรองความเสมอภาคระหว่างบุคคลให้มีสิทธิเสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน และห้ามการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลโดยไม่เป็นธรรม ซึ่งหลักการดังกล่าวมีสาระสำคัญ คือ การปฏิบัติต่อสิ่งซึ่งมีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน และปฏิบัติต่อสิ่งซึ่งมีสาระสำคัญแตกต่างกันให้แตกต่างกันไปตามลักษณะของเรื่องนั้น ๆ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง

บัญญัติว่า “สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาไปในทำนองชู้สาวก็ได้ และภริยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้” เป็นการบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนและหลักเกณฑ์การเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินคู่สมรสของตน แต่กำหนดหลักเกณฑ์การเรียกค่าทดแทนระหว่างสามีและภริยาไว้แตกต่างกัน กล่าวคือ กำหนดให้สามีสามารถเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาโดยผู้ล่วงเกินจะเป็นเพศใดก็ได้ และไม่ต้องพิจารณาว่าภริยาจะสมัครงใจหรือไม่ และไม่จำเป็นต้องเป็นการกระทำโดยเปิดเผย แต่ในกรณีภริยาเรียกค่าทดแทนนั้นจะเรียกค่าทดแทนได้จากผู้ล่วงเกินสามีที่เป็นหญิงเท่านั้น และจะต้องมีความสัมพันธ์ในทำนองชู้สาวโดยเปิดเผยด้วย จึงเป็นการกำหนดเงื่อนไขเพิ่มเติมให้ต้องมีการแสดงออกต่อสังคมถึงความสัมพันธ์ในทำนองชู้สาวและต้องเป็นการสมัครงใจยินยอมมีความสัมพันธ์กันด้วย การกำหนดสิทธิการเรียกร้องค่าทดแทนของภริยาจึงแคบกว่าสิทธิการเรียกค่าทดแทนของสามี และขัดต่อสภาพความเป็นจริงที่สามีอาจมีความสัมพันธ์ในทำนองชู้สาวกับเพศเดียวกัน หรือสามีอาจถูกล่วงละเมิดทางเพศโดยไม่สมัครงใจก็ได้ อีกทั้งลักษณะพฤติกรรมโดยปกติของการมีความสัมพันธ์ในทำนองชู้สาวกับคู่สมรสของผู้อื่นมักมีพฤติกรรมที่ลึกลับปกปิดการกระทำ ดังนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง จึงเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่รับรองสิทธิในการเรียกค่าทดแทนจากบุคคลภายนอก โดยใช้หลักเกณฑ์ทางกฎหมายระหว่างสามีและภริยาแตกต่างกัน เป็นการปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันให้แตกต่างกัน เป็นบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองทางกฎหมายระหว่างสามีและภริยาไม่เท่าเทียมกัน และเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศ ขัดต่อหลักความเสมอภาค ผู้ร้องจึงยื่นคำร้องพร้อมความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๓๑ (๑) ว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม หรือไม่

ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วเห็นว่า กรณีเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๓๑ (๑) ประกอบพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๗ (๑) จึงมีคำสั่งรับคำร้องไว้พิจารณา และเพื่อประโยชน์แห่งการพิจารณา จึงให้เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เลขาธิการวุฒิสภา และเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา ส่งเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้รับเอกสารนั้นแล้ว

บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๑. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

มาตรา ๒๗ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

ฯลฯ

ฯลฯ

๒. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา ๑๕๒๓ เมื่อศาลพิพากษาให้หย่ากันเพราะเหตุตามมาตรา ๑๕๑๖ (๑) ภริยาหรือสามี มีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสามีหรือภริยาและจากผู้ซึ่งได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่อง หรือผู้ซึ่งเป็นเหตุแห่งการหย่านั้น

สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาไปในทำนองชู้สาวก็ได้ และภริยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้

ถ้าสามีหรือภริยายินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจให้อีกฝ่ายหนึ่งกระทำการตามมาตรา ๑๕๑๖ (๑) หรือให้ผู้อื่นกระทำการตามวรรคสอง สามีหรือภริยานั้นจะเรียกค่าทดแทนไม่ได้

ประเด็นวินิจฉัย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม หรือไม่

ความเห็น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ เป็นบทบัญญัติในบรรพ ๕ ครอบครัพลักษณะ ๑ การสมรส หมวด ๖ การสิ้นสุดแห่งการสมรส แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ ๑๖) พ.ศ. ๒๕๕๐ มีเหตุผลในการประกาศใช้ว่า โดยที่มาตรา ๓ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๔๙ ให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับความคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่บทบัญญัติมาตรา ๑๔๔๕ มาตรา ๑๔๔๖ มาตรา ๑๔๔๗/๑ วรรคสาม

มาตรา ๑๕๑๖ (๑) และมาตรา ๑๕๒๓ วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นบทบัญญัติที่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศ สมควรแก้ไขบทบัญญัตินี้ดังกล่าวให้สอดคล้องกับหลักการมีสิทธิเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง และหลักการห้ามมิให้เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศที่เคยได้รับความคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งมาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง บัญญัติว่า “สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาไปในทำนองชู้สาวก็ได้ และภริยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้”

ประเด็นตามคำร้องนี้มีว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง กำหนดให้สามีเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาไม่ว่าจะเป็นเพศใดก็ได้ โดยไม่ต้องพิจารณาว่าภริยาจะสมครใจหรือไม่ และไม่จำเป็นต้องแสดงตนโดยเปิดเผยถึงการล่วงเกินนั้น แต่หากเป็นกรณีภริยาเรียกค่าทดแทนจากผู้ล่วงเกินสามีจะเรียกค่าทดแทนได้จากหญิงเท่านั้น และต้องสมครใจมีความสัมพันธ์ในทำนองชู้สาวโดยเปิดเผยด้วย จึงเป็นกำหนดสิทธิการเรียกค่าทดแทนของภริยาให้แตกต่างจากสิทธิการเรียกค่าทดแทนของสามี ซึ่งขัดกับสภาพความเป็นจริงที่สามีอาจมีความสัมพันธ์ในทำนองชู้สาวหรืออาจถูกล่วงละเมิดทางเพศโดยไม่สมครใจจากบุคคลเพศเดียวกันก็เป็นได้ ทั้งยังขัดกับพฤติกรรมซึ่งโดยปกติการมีความสัมพันธ์ในทำนองชู้สาวมักเป็นพฤติกรรมที่ลึกลอบปกปิด บทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวจึงรับรองสิทธิในการเรียกค่าทดแทนระหว่างสามีและภริยาไว้แตกต่างกัน ส่งผลให้ชายและหญิงมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องเพศ ขัดต่อหลักความเสมอภาค จึงขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม

เห็นว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ ได้บัญญัติหลักการเกี่ยวกับการเรียกค่าทดแทนจากสามี ภริยา หรือผู้ซึ่งได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่อง หรือผู้ซึ่งเป็นเหตุแห่งการหย่า เพื่อเป็นมาตรการคุ้มครองสถานะความเป็นสามีภริยา และป้องกันมิให้บุคคลอื่นมาละเมิดสิทธิในครอบครัว โดยวรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “เมื่อศาลพิพากษาให้หย่ากันเพราะเหตุตามมาตรา ๑๕๑๖ (๑) ภริยาหรือสามีมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสามีหรือภริยาและจากผู้ซึ่งได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่อง หรือผู้ซึ่งเป็นเหตุแห่งการหย่า” แต่วรรคสอง บัญญัติว่า “สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้ซึ่งล่วงเกินภริยาไปในทำนองชู้สาวก็ได้ และภริยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้” เมื่อพิจารณาบทบัญญัตินี้ดังกล่าวเห็นได้ว่า สามีหรือภริยา มีสิทธิเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งหรือจากบุคคลภายนอกได้สองกรณี คือ กรณีแรก

การเรียกค่าทดแทนตามมาตรา ๑๕๒๓ วรรคหนึ่ง เมื่อมีการหย่ากันด้วยเหตุตามมาตรา ๑๕๑๖ (๑) สามีหรือภริยามีสิทธิเรียกค่าทดแทนจากภริยาหรือสามีที่เป็นเหตุแห่งการหย่าและจากผู้ที่ถูกสามีหรือภริยานั้นยกย่องฉันสามีหรือภริยา หรือหญิงหรือชายชู้ได้ เงื่อนไขการฟ้องหย่าและการเรียกค่าทดแทนระหว่างสามีหรือภริยาในกรณีนี้จึงเป็นเงื่อนไขเดียวกัน แต่กรณีที่สองการเรียกค่าทดแทนตามมาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง ซึ่งบัญญัติให้สิทธิแก่สามีหรือภริยาที่จะเรียกค่าทดแทนโดยไม่จำเป็นต้องมีการฟ้องหย่าตามมาตรา ๑๕๑๖ (๑) กำหนดให้สามีมีสิทธิเรียกค่าทดแทนจาก “ผู้ซึ่งล่วงเกินภริยา” ไปในทำนองชู้สาว แต่กำหนดให้ภริยามีสิทธิเรียกค่าทดแทนจาก “หญิงอื่น” ที่แสดงตนโดยเปิดเผย เพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาว เห็นได้ว่า บทบัญญัติดังกล่าวให้การรับรองสิทธิในการเรียกค่าทดแทนของสามีกับของภริยาไว้แตกต่างกัน ก่อให้เกิดผลตามมาว่าในกรณีมีข้อพิพาทเกิดขึ้นและต้องใช้สิทธิเรียกร้องทางศาลในกรณีที่สองนี้ ภาระการพิสูจน์ของสามีภริยาจะแตกต่างกัน กล่าวคือ กรณีสามีเป็นผู้ใช้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทน สามีมีภาระการพิสูจน์แต่เพียงว่ามีบุคคลอื่นเข้ามา มีความสัมพันธ์ทำนองชู้สาวกับภริยาของตนหรือไม่เท่านั้น ทั้งนี้ ไม่ว่าภริยาจะสมัครใจยินยอมหรือไม่ก็ตาม แต่หากเป็นกรณีการใช้สิทธิเรียกร้องของฝ่ายภริยาแล้ว กลับมีการกำหนดให้ภริยามีภาระการพิสูจน์โดยต้องนำพยานหลักฐานมาสืบให้ปรากฏต่อศาลอย่างแจ่มชัดว่าหญิงอื่นสมัครใจมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับสามีของตน อีกทั้งยังมีภาระการพิสูจน์ด้วยว่าหญิงนั้นแสดงตนโดยเปิดเผยว่าตนมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับสามีด้วย หญิงผู้เป็นภริยาจึงจะมีสิทธิเรียกค่าทดแทนจากหญิงนั้นได้ เงื่อนไขดังกล่าวทำให้ภริยาไม่สามารถเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่ลี้ลับมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับสามีของตนโดยไม่เปิดเผยได้ เพราะเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าโดยปกติแล้วการมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวมักเป็นการลี้ลับกระทำโดยไม่มีการเปิดเผยต่อสังคม ดังนั้น แม้หญิงอื่นจะละเมิดสิทธิในครอบครัวของภริยา แต่หากภริยาไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้โดยครบถ้วนตามถ้อยคำแห่งบทบัญญัติดังกล่าว ภริยาก็ไม่อาจเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นนั้นได้ ต่างกับกรณีชายอื่นที่ล่วงเกินภริยาในทำนองชู้สาว แม้จะกระทำโดยปกปิดซ่อนเร้นไม่เปิดเผยต่อสังคม สามีก็ยังมีสิทธิเรียกค่าทดแทนจากชายอื่นนั้นได้นอกจากนี้ กรณีที่สามีเป็นผู้เรียกค่าทดแทนดังกล่าว สามีใช้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากผู้ที่ล่วงเกินภริยาของตนได้ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นชายหรือหญิง แต่ในกรณีที่ภริยาเป็นผู้ใช้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนเช่นนั้นบ้าง ภริยาจะใช้สิทธิได้แต่เฉพาะผู้ถูกเรียกค่าทดแทนนั้นเป็นหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวเท่านั้น หากเป็นกรณีชายอื่นแสดงตนโดยเปิดเผยว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามี ภริยากลับไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากชายอื่นนั้นได้ บทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวจึงไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมที่บุคคลมีความหลากหลายในวิถีทางเพศซึ่งสามีอาจมีความสัมพันธ์กับบุคคลเพศเดียวกันก็ได้ ประมวลกฎหมาย

แพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง ที่บัญญัติสิทธิในการเรียกค่าทดแทนของสามีและภริยาไว้แตกต่างกันดังกล่าว จึงเป็นบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองทางกฎหมายระหว่างสามีและภริยาไม่เท่าเทียมกัน ส่งผลให้ชายและหญิงมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องเพศ ขัดต่อหลักความเสมอภาค จึงขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม

อาศัยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงมีความเห็นว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติดังกล่าวจึงมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม และเพื่อให้องค์กรที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาแก้ไขบทบัญญัติดังกล่าว จึงสมควรที่ศาลรัฐธรรมนูญจะกำหนดคำบังคับให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่วินิจฉัยว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๒๓ วรรคสอง ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม นั้น มีผลบังคับได้เมื่อพ้นกำหนดเวลาสามร้อยหกสิบวันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัย

(นายบรรจงศักดิ์ วงศ์ปราชญ์)

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ